

Yayın Değerlendirme / Book Reviews

John Jefferson, *The Holy Wars of King Wladislas and Sultan Murad. The Ottoman-Christian Conflict from 1438-1444, vol. 76,*

Leiden-Boston: Brill, History of Warfare, 2012, 9789004219045, 514 p.

Fatma Erdim*

Osmanlılara ve Hussitlere karşı sürdürdüğü mücadelelerle bilinen, Macaristan (1387), Almanya (1411) ve Bohemya (1419) tacını giyen ve nihayetinde Kutsal Roma İmparatoru (1433) olan, Lüksemburg Hanedanı üyesi Sigismund'un (1387-1437) hayatını kaybetmesi Macaristan Krallığı'nda siyasî karışıklıkların baş gösterdiği bir dönemin başlangıcı olur. Sonraki yedi yıl boyunca Macaristan Krallığı'nı Sigismund'un kızıyla evlenen II. Albert ve ardından Sigismund gibi seçilerek başa geçen ve aynı zamanda Lehistan Kralı da olan Vladislav (Lehistan Kralı III. Władysław, Macar Kralı I. Ulászló) yönetir. 1430'larda Divan-ı Hümayun'da fütuhatçı bir dış siyaset izleme taraftarı olan ve çoğunluğu oluşturan devlet ricalinin teşvikiyle Macaristan Krallığı'nda Sigismund'un ölümü ve Bábolna Dağı'nda toplanan Erdel köylülerinin ayaklanmaları (1437-1438) ile ortaya çıkan karışıklıklardan Osmanlı Devleti yararlanmak ister. Anadolu'daki sorunların görece çözülmesi de Osmanlıların ku-

* Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü, İstanbul/Türkiye, fatma.erdim@istanbul.edu.tr, orcid.org/0000-0003-1389-3488

zeye doğru genişlemeyi hedeflemelerinin önünü açar. Böylece “Hıristiyanlığın siperi” olarak anılan Macaristan Krallığı ile Osmanlı Devleti 1437 senesinden itibaren askerî ve siyasi arenada birbirlerinin baş düşmanları konumuna gelir. Bu mücadeleye her iki devletin aralarında tampon devletler olan Bosna Krallığı, Sırp Despotluğu ve Eflak Voyvodalığı’na yönelik politikalarının da zemin hazırladığını belirtmek gerekir. Sınır boylarındaki çatışmalarla başlayan iki devlet arasındaki mücadele, müttefik Haçlı ordularının Osmanlı Devleti’ne karşı savaştıkları Varna ve Kosova Polye meydan muharebeleriyle Osmanlı-Hıristiyan mücadelesine evrilir. Bu kırılma noktasından yola çıkan Amerikalı tarihçi John Jefferson çalışmasında Sigismund’un hayatını kaybetmesi ile Vladislav’ın Varna’da ölümüne kadar geçen altı yıllık süreyi Osmanlı-Hıristiyan mücadelesi bağlamında inceler. Söz konusu çalışma Jefferson’ın 2011 yılında hazırladığı *The Holy Wars of King Wladislas and Sultan Murad The Ottoman-Christian Conflict from 1438-1444* başlıklı doktora tezinin 2012’de aynı isimle kitaplaştırılmış halidir. Yayınlanmasının üzerinden geçen dokuz yıla rağmen Türkçe literatürde kullanımının ihmal edildiği göze çarpan söz konusu kitap giriş, toplamda yedi alt başlıktan oluşan iki ana bölüm, özet ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır.

Giriş kısmında (s. 1-22) eserin genel çerçevesini sunan yazar, 1438-1444 yılları arasında Balkanlardaki çatışmayı siyaset, savaş ve din üçgeninde değerlendirir. Varna Savaşı’nın din ve siyasetin karşılıklı etkileşimi üzerinden değerlendirilmesi gerektiği kanaatinde olan Jefferson, “dinler arası savaş” olarak nitelendirdiği Varna Savaşı’na giden süreç ve savaş boyunca Cenovalıların ve Karamanoğullarının tutumlarının bu mücadeleyi salt bir dinler savaşı düzeyine indirgemeyi zorlaştırdığının da farkındadır. Jefferson’ın böyle bir çalışmayı ortaya koymasının nedeni ise henüz Polonya’da lisans öğrencisiyken zihnini meşgul eden bir sorunun peşine düşmesidir. Bu soru Varna Savaşı’nda ordusuna komuta eden Osmanlı padişahı II. Murad’ın (1421-1444, 1444-1451) birliklerinin çoğunun bozulmasına ve durumun kendi açısından kötü gidişatına rağmen geri çekilmeyip savaş meydanında kalırken, buna karşılık savaş müttefik Hıristiyan ordularının lehinde gelişirken hatta neredeyse nihai bir biçimde zafer elde edileceği bir anda Vladislav’ın yokuş yukarı saldırarak savaşın seyrini ve neticesini değiştiren komuta kararını neden verdiğidir. İşte bu sorunun peşine düşen Jefferson, cevabın sadece savaşın sonucu bakımından değil, aynı zamanda her iki hükümdarın dönemleri ve hatta şahsiyetleri bakımından da önemli ipuçları sağladığı kanaatinde. Bu iki komuta kararını önemseyen Jefferson, bu kararların neden ve sonuçlarını açıklarken din, hanedan geleneği ve kişisel hırs gibi amilleri de göz önünde bulundurur.

Eserin asıl konusuna giriş niteliğinde olan ve üç alt bölüme ayrılan “The Conflict to 1440 and Its Context” (s. 22-178) başlıklı ilk kısımda Jefferson, 1440’a kadar gelen süreçte Osmanlı-Hıristiyan çatışmasının mahiyetine ve arka planına odaklanır. “The Church, the Council and the Crusade” (s. 25-67) başlıklı ilk alt bölümde yazar, kurumsal ve ideolojik çerçeveyi oluşturmak amacıyla Papalık, Osmanlı Devleti ve Macar Krallığı’nın kurumlarından, politikalarından ve hanedan amaçlarından söz eder. Ayrıca Basel ve Floransa Konsilleri’nde Osmanlılara karşı bir Haçlı seferi başlatmaya yönelik girişimlere değinir. “The Reign of Murad II and Renewed Ottoman Expansion” (s. 69-118) başlıklı ikinci alt bölümde Jefferson hikâyenin Osmanlı tarafına odaklanmaktadır. Bu bölümde Jefferson’un amacı, Osmanlıların Sigismund’un ölümünden ve Floransa Konsili’nin toplanmasından sonra Sırbistan’ı ilhak etme ve Macaristan’ı fethetmeye karar vermelerine yani genişleme politikasına ağırlık vermelerine yol açan karmaşık ve iç içe geçmiş faktörleri açıklığa kavuşturmadır. Burada II. Murad’ın diğer Müslüman devlet yöneticileri ile yazışmalarından hareketle hanedanın kendisini Hıristiyan Avrupalılara karşı “İslâm aleminin lideri” olarak konumlandığını, merkezileştirilmiş sivil ve askerî bürokrasiyi artırmak istediğini ileri sürerek II. Murad dönemi ve dönemin Osmanlı müesseseleri hakkında genel bilgiler aktarır. Jefferson’a göre esirlik sisteminin organizasyonu ve idamesi 1438-1444 tarihleri arasında cereyan eden Osmanlı-Macar savaşlarının temel nedenlerinden birisidir. Bunu da Osmanlı’nın o dönemde fütühatçı bir politika benimsemesiyle bağlantılı olarak okur. Üç Macar kralı, Sigismund, II. Albert ve Vladislav’ın, Osmanlı karşıtı mücadelede oynadıkları roller hakkında bilgi verdiği “Three Kings of Hungary - Sigismund, Albert and Wladislas” (s. 119-178) başlıklı üçüncü alt bölümde ise yazar, Macaristan Krallığı ile Osmanlı Devleti arasında güvenlik kuşağı (cordon sanitaire) oluşturmak için tampon devletler olan Bosna Krallığı, Sırp Despotluğu ve Eflak Voyvodalığı’nın söz konusu devletler tarafından ele geçirilmeye, vasal konuma getirilmeye ya da Macar derebeyliğini kabul ettirmeye çalışılmasının ikili ilişkilerin seyrinde belirleyici olduğu üzerinde durur. Bohemya’da Hussitlere karşı yapılan savaşlar boyunca görülen askerî yeniliklerin Macarlar açısından nasıl ilham verici olduğuna ve meşhur kumandan János Hunyadi’nin önderliğinde elde edilen zaferlerde Hussit savaş taktiklerinin etkili olduğuna değinir. Dolayısıyla bu ilk kısımda Jefferson’ın gerek Osmanlı gerekse Macar tarihçileri tarafından iyi bilinen birtakım bilgileri sistematik bir şekilde aktararak okuyucular için eserin devamının anlaşılmasına zemin hazırlayacak tarihsel altyapıyı sunduğunu belirtmek gerekir.

Dört alt bölümden oluşan ve eserin ilk kısmına göre daha kapsamlı olan “The Campaigns of 1440-1444” (s. 181-487) başlıklı ikinci kısımda, ilk kısımdaki

sıralama takip edilerek 1440 yılından Varna’da gerçekleşen meydan muharebesinin sonuna değin Osmanlı-Hıristiyan mücadelesinin seyri incelenir. “Strategy, Tactics and Order of Battle” (s. 181-234) başlıklı dördüncü alt bölümde yazar, Osmanlı Devleti ve Macaristan Krallığı’nın ordularındaki askerî birliklerin sayısı ve türleri ile savaşlarda uyguladıkları taktikleri ele alır. İlginçtir ki her ne kadar Osmanlı karşıtı savaşların askerî ve malî altyapısının büyük bir kısmı Macaristan Krallığı tarafından sağlansa da Osmanlılara karşı savaş bu dönemde hiçbir zaman sadece Macarlar tarafından yürütülmemiştir. Sırplar, Ulahlar, Çekler, Lehler vb. çeşitli milletlerden Haçlılar, Osmanlı karşıtı mücadelelerinde daimî orduları bulunmayan Macarlarla beraber silaha sarılmışlardır. Ordunun iaşesi ve sefer organizasyonu hakkında değerlendirmelerde bulunan Jefferson, Osmanlı Devleti’nin 15. yüzyıldaki diğer Avrupa devletleriyle kıyaslandığında oldukça kısa bir sürede ordularını seferber etmeyi başardığı kanaatinde. Bununla birlikte Osmanlı ordusunun müttefik Hıristiyan ordularıyla karşılaştırıldığında kapıkulları haricinde kötü donatılmış olduğu görüşündedir. Osmanlı ordusunun müttefik Hıristiyan orduları karşısındaki başarısında sayısal üstünlüğünün etkisinin abartılmaması gerektiğini vurgulayan Jefferson, Haçlı ordusunun büyüklüğü karşısında had safhaya ulaşan asker ihtiyacını karşılamada zaman darlığı nedeniyle bazı güçlükler yaşayan Osmanlı Devleti’nin İzladi ve Varna savaşları öncesinde *nefir-i âmm* yani umumî seferberlik ilan ettiğini, bunun o dönem için nadir uygulandığını da hatırlatır. Bunların yanı sıra Jefferson’a göre Hıristiyan rakiplerine nazaran daha az erzakla idare edebilen Osmanlı atları ve süvarilerinin sürat ve dayanıklılığı, sınırlı erzakla uzun süren seferlerin sürdürülebilmesi noktasında Osmanlıların elini güçlendirmektedir. Osmanlıların barutu meydan savaşlarında çok az kullandıkları bilinmektedir. Bununla birlikte Macarların başarıları hem tabur (wagenburg) taktiklerini benimsemelerinde hem de barutun her türlü savaşta kullanımında Osmanlılar için ilham verici olur. Bu anlamda Jefferson burada 15. yüzyıl Osmanlı ve Macar askerî tarihi açısından kayda değer bilgiler sunmaktadır. “The Rise of Hunyadi, 1440-1442” (s. 235-293) başlıklı beşinci alt bölümde yazar, Osmanlılar tarafından Belgrad’ın ilk kez kuşatılmasını, Macaristan’da II. Albert’in varisleriyle Vladislav arasında başlayan iç savaşı, 1440-42 savaşlarını ve bu sırada elde ettiği başarılar neticesinde Hunyadi’nin yükselişini inceler. “The Long March” (s. 295-356) başlıklı altıncı alt bölümde ise 1443 yılının sonbaharında başlayan ve literatüre “Uzun Sefer” ve “Uzun Yürüyüş” olarak geçen bir dizi seferi ve İzladi Derbendi’nde gerçekleşen mücadeleyi ele alır. “The Crusade of 1444” (s. 357-487) başlıklı yedinci ve son bölümde yazar, 1444’te Edirne’de başlayan barış müzakerelerini, barış antlaşmasının onaylanma ve Macarlar tarafından bozulma sürecini, bu antlaşma çerçevesinde süregelen tartışmaları ve son olarak Varna Savaşı ve sonuçlarını

değerlendirir. Burada Uzun Sefer'in müttefik Haçlı orduları açısından bir başarı sayılıp sayılamayacağını tartışma konusu eder. Nihayet Osmanlı payitahtını ele geçirme ve Osmanlıları Avrupa'dan atma hedeflerini gerçekleştiremeyen müttefik Hıristiyan orduları açısından belirsizlikle sona eren bu seferin literatürde yer edindiği gibi zaferle sonuçlandırıldığı kabul edilse bile bunun büyük kayıplarla kazanılan bir "pirus zaferi" olarak nitelendirilebileceği sonucuna ulaşır (s. 357-359). Ayrıca eserde 1444'te akdedilen antlaşmanın gerçek bir sulh mü yoksa bir ateşkes mi olduğu, Macar kralının antlaşmayı yeminle onaylayıp onaylamadığı, antlaşmanın ne zaman ve nerede tasdik edildiği, çeşitli taraflar açısından antlaşmanın onaylanmasının arkasındaki motivasyonlar ve ardından tek taraflı bozularak savaşa gidilmeye karar verilmesi gibi hususlar güncel akademik çalışmalar ekseninde tartışılmaktadır (s. 406-422). Kitabın en hacimli bölümü Varna Savaşı'nı hazırlayan süreç incelendikten sonra savaşın başlangıcı, ilerleme safhaları ve sonrasındaki gelişmelere ayrılan bu son bölümdür. Bu anlamda eser, Varna Savaşı'na hasredilen monografik bir çalışma olma vasfı taşımaktadır.

Özet ve sonuç kısmında Varna Savaşı'nda genellikle Osmanlıların nihai zaferine yoğunlaşılmasını eleştiren Jefferson, ağır silahlı ve zırhlı Haçlı ordularının savaş boyunca üç kere üstünlük sağladıklarını ve neredeyse savaşı kazanmak üzere olduklarını belirtmektedir. Bunun yanı sıra Osmanlıların büyük kayıplar yaşadığı bir "pirus zaferi" olarak tasvir ettiği Varna Savaşı zaferle sonuçlanmamış olsaydı, devletin Ankara Savaşı'ndan sonra olduğu gibi yeniden parçalanmanın eşiğine gelmiş olacağını göz ardı edildiğini ileri sürmektedir. Varna Savaşı sırasında kralın beklenmeyen bir şekilde yaşamını yitirmesinin hem Lehistan ve Macaristan hem de Osmanlı Devleti'nde meydana getirdiği psikolojik sonuçlara kısaca değinerek 1438-1444 tarihleri arasında gerçekleşen mücadelenin önemini aslında siyasî değil psikolojik etkilerinde yattığını vurgulamaktadır. Ayrıca 1442-1444 yılları arasında Osmanlıların yenilebileceğine dair filizlenen umutları bertaraf eden Varna Savaşı'nın psikolojik etkilerinin 1440'ların çok ötesine geçtiğini ileri sürmektedir.

Genel anlamda değerlendirildiğinde 1438-1444 yılları arasındaki Osmanlı-Hıristiyan mücadelesinin siyasî ve kurumsal bağlamını, nedenlerini, çatışmaların seyrini ve sonuçlarını anlamlandırmaya çalışan söz konusu eserde Osmanlı Devleti'nin fütühatçı siyasete yoğunlaşmasının, kilisenin Haçlı seferini teşvik etmesinin, Vladislav'ın kral olarak seçilmesinin ve Hunyadi'nin askerî başarılarının 1443 ve 1444'te Balkanlardaki Osmanlı karşıtı mücadelenin gerçekleştirilebilmesi için gereken motivasyonu sağladığı fikri hakimdir. Jefferson'ın bu çalışmada öne çıkan yaklaşımı ise çıkar grubu siyasetinin, dinin, hanedan gele-

neklerinin, askerî stratejinin ve politikaların belirlenmesinde ve yürütülmesinde kişisel motivasyonların dinamik etkileşimine odaklanmasıdır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti tarafında saraydaki bazı zümrelerin Sigismund'un ölümü neticesinde Macaristan'da ortaya çıkan siyasî karışıklıktan yararlanmayı ve buna bağlı olarak genişleme siyaseti izlemeyi hem devletin hem de kendi kişisel ve grup menfaatlerine hizmet edeceğini düşünerek teşvik ettikleri; Macaristan Krallığı tarafında ise Vladislav taraftarlarının hem kendi gruplarının hem de krallıklarının ve dinlerinin çıkarlarını gözeterek hareket ettikleri iddia edilmektedir.

Çalışması boyunca sadece literatür malzemesine hapsolmayan Jefferson, farklı dillerde kaleme alınmış kaynakları karşılaştırmalı olarak kullanmakta, zaman zaman olaylara dair farklı aktarımlara ve çıkarımlara yer vermektedir. Söz konusu yıllara ait kaynakların pek çoğunun henüz tercüme edilmediği dikkate alındığında, belli dillerdeki kaynakların kullanımıyla sınırlı kalan çalışmaların aksine dil problemini büyük ölçüde aşan Jefferson'ın anlatısını kaynak çeşitliliğinden yararlanarak inşa etmiş olması eserin önemli kılmaktadır. Eserde yayınlanmış Osmanlıca kaynak eserlere ve kroniklere müracaat edildiğini ve Türkçe literatürden yararlanıldığını belirtmek gerekir. Varna Savaşı'na giden süreç, savaşın ilerleme safhaları ve nasıl sonuçlandığı kaleme alınırken erken dönem Osmanlı kroniklerine ve özellikle de gazavatnâmelere sık sık atıfta bulunulması anlatının Osmanlı cephesinden de genel itibarıyla tarihî zemine uygun olarak aktarımını sağlamış gözükmektedir. Uzun Sefer'in ve Varna'da gerçekleşen savaşın anlatıları inşa edilirken yer verilen haritalar ve tabloların okuyucular tarafından hadiselerin takip edilmesini kolaylaştırdığı da belirtilmelidir. Ancak eserin kaynak kullanımına dair eleştiriler de yok değildir. 14. ve 15. yüzyıl Bosna tarihi alanında ihtisaslaşan Emir O. Filipović kitap hakkında yaptığı değerlendirmesinde, Jefferson'ın Bosna Krallığı'na yer verdiği kısımda (s.143-145) Konstantin Jireček'in güncelliğini büyük ölçüde yitiren kitabına referans kaynağı olarak başvurmasının bazı olgusal hatalara düşmesine sebep olduğunu vurgular.¹ Yine eser hakkında yapılan bir başka değerlendirmede, eserde bazı temel bilgilerde hatalara düşüldüğü ortaya konulmuştur. Söz gelimi Bizans İmparatoru VIII. Mihail Paleologos'un birkaç yerde VIII. Manuel olarak geçmesi eserin yeniden gözden geçirilmeye ihtiyacı olduğunu göstermektedir.²

1 Emir O. Filipović, "John Jefferson, The Holy Wars of King Wladislas and Sultan Murad The Ottoman-Christian Conflict from 1438-1444, Brill, History of Warfare, Vol. 76, Leiden-Boston, 2012, 514 pp.", *Prilozi za Orijentalnu Filologiju*, sayı 63 2014, s. 291.

2 Gary W. Jenkins, "The Holy Wars of King Wladislas and Sultan Murad The Ottoman-Christian Conflict from 1438-1444 by John Jefferson", *The Sixteenth Century Journal*, cilt 45, sayı 2, 2014, s. 434.

Varna Savaşı sırasında Macaristan ve Lehistan kralı Vladislav'ın tartışmalı bir şekilde kaybolarak savaş meydanında hayatını yitirmesi ve Kardinal Cesarini'nin akıbetinin tam olarak bilinmemesi savaş ekseninde yürütülen akademik tartışmaların güncelliğini korumasını sağlamış görünmektedir. Hakkında monografik çalışmalar hazırlanan ve pek çok bilimsel makalelere ve kitap bölümlerine konu olan Varna Savaşı, Jefferson'ın kaleme aldığı eserde Sigismund'un ölümünden itibaren gelişen hadiseler ekseninde incelenerek kapsamlı bir şekilde ele alınmış ve savaşın siyasî, askerî ve bir ölçüde psikolojik veçhelerine yer verilmiştir. Yazarın 1438-1444 yılları arasını kapsayan dönemi Macaristan ve Lehistan cephesinden değerlendirerek Osmanlı kaynaklarında bulunmayan birtakım bilgileri aktarması, eserin kaleme alınmasının üzerinden geçen dokuz yıla rağmen erken dönem Osmanlı tarihi araştırmacıları için bir başvuru kaynağı olma özelliğini muhafaza etmesini sağlamıştır.

